

LBRIS

We know
books

P E T R E O T U

**MAREȘALUL
ALEXANDRU AVERESCU**
MILITARUL, OMUL POLITIC, LEGENDA

Ediția a 3-a revăzută și adăugită

editura **militară**

LITERA
București

Editura Litera

tel.: 0374 82 66 35; 021 319 63 90; 031 425 16 19

e-mail: contact@litera.ro

www.litera.ro

Mareșalul Alexandru Averescu
Militarul, omul politic, legenda
Petre Otu

Copyright © 2022 Grup Media Litera
Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii
Redactor: Ilieș Câmpeanu
Corector: Georgiana Enache
Copertă: Flori Zahiu-Popescu
Tehnoredactare și prepress: Marin Popa

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
OTU, PETRE

Mareșalul Alexandru Averescu.
Militarul, omul politic, legenda /
Petre Otu. – București: Litera, 2022

ISBN 978-606-33-9147-7

94

929

CUPRINS

Cuvânt înainte.....9

Capitolul 1

TENACITATE ȘI AMBIȚIE ÎN CARIERA MILITARĂ..... 15
Copilăria și primii pași în viața ostășească 15
Anii de formare 18
Comandant al Școlii Superioare de Război 27
Ațașat militar la Berlin..... 29
Cariera militară la cumpăna dintre două secole..... 35
Teoretician militar..... 45

Capitolul 2

**MINISTRU DE RĂZBOI (1907–1909). DE LA „SALVATOR
AL PATRIEI“ LA INDEZIRABIL GUVERNAMENTAL 54**
„Așa ne-a spus generalul Averescu“ 54
Misiune la Istanbul..... 83
Reformator militar..... 86
Indezirabil guvernamental..... 98

Capitolul 3

**SUIȘURI ȘI COBORÂȘURI ÎN CARIERA MILITARĂ
(1909–1916)..... 108**
Comandant al Diviziei 1 Infanterie..... 108
Șef al Marelui Stat Major 112

Războiul Româno-Bulgar din 1913	127
Comandant al Corpului 1 armată.....	141

Capitolul 4

ÎN VÂLTOAREA RĂZBOIULUI. UN FOCH FĂRĂ

SPRIJINUL POLITIC AL LUI CLEMENCEAU	153
O cursă contracronometru	153
Neutralitatea României. Opțiuni politice și strategice.....	161
Comandant al Armatei II la începutul campaniei.....	166
Înfrângerea de la Turtucaia și consecințele ei.....	172
Manevra de la Flămânda	178
„Îndărătnica rezistență“ din Carpați	190
Refacere cu gând de revanșă.....	208
Focarul politic de la Bacău	216
O relație inamicală: Averescu–Berthelot.....	224
Biruințele de la Mărăști și Oituz.....	229

Capitolul 5

OMUL PĂCII	241
„Cel mai bun om din țară acum“	241
Armistițiul.....	246
Cu sabia în teacă, negociind pacea.....	257
Un acord controversat.....	271
Spinoasa problemă a Basarabiei.....	288
Plecarea Misiunii Militare Franceze	302
„Nu mai e fluid între noi“	308

Capitolul 6

PE CULMILE POPULARITĂȚII	313
Partid nou cu oameni vechi.....	313
Răspunderile... ..	323

Polemici, controverse, intrigi.....	329
Pertractări, alianțe, programe, fuziuni.....	342
Mitul Averescu.....	356

Capitolul 7

RĂSPUNDERILE GUVERNĂRII	371
Un guvern de ordine și consolidare	371
Înlăturarea de la guvern. Vremuri de opoziție.....	390
Ultima guvernare Averescu. În umbra lui Brătianu.....	399
Inițiative în politica externă.....	413

Capitolul 8

UN NESTOR AL VIEȚII PUBLICE ROMÂNEȘTI	425
Averescu și „chestiunea închisă“	425
Mareșal al României.....	438
În viața politică, dar în afara puterii.....	443
Clotilda.....	454
Declinul Partidului Poporului	457
Societatea Mărăști	473
Un eveniment publicistic – apariția <i>Notițelor zilnice din război</i>	482
Moartea unui ostaș.....	492

Bibliografie	501
---------------------------	-----

Indice	517
---------------------	-----

Presă a reprezentat, la rândul ei, o sursă importantă de documentare. Personaj cu mari responsabilități, Alexandru Averescu s-a aflat timp de mai bine de patru decenii în prim-planul vieții publice românești, fiind, nu o dată, obiectul unor campanii de presă, care fie i-au exagerat realele calități și merite, fie i-au scos în evidență eșecurile și umbrele activității sale publice și private.

Personalitate complexă, multilaterală, Alexandru Averescu este greu de prins în tipare și formule. O spunea, în 1929, Octavian Goga, colaborator, o vreme, al acestuia: „Cine va scrie odată biografia generalului va avea mult de furcă până îl va putea încadra în societatea și-n psihologia vremii în care a trăit, până va isbui să descifreze cheia lui. Sunt atâtea și atâtea particularități de gândire și de temperament care-l desfac cu totul de aluatul obișnuit al epocii (...) Sunt câte vreți notele distincte care isbesc din primul moment când privești mai adânc în ochii lui cu sclipiri de oțel, care pot să fulgere și să înghețe. Cum va ști analistul – se întreba Goga – să se furișeze după retina lor și să smulgă de-acolo tainele unei vieți?”¹

La sfârșitul unor investigații desfășurate pe parcursul mai multor ani prin arhive și biblioteci, am putut să mă conving de justetea celor scrise de Octavian Goga. Conștient de dificultatea acestui demers, am purces la materializarea lui pornind și de la constatarea că răspândirea și păstrarea „legendei Averescu” în anumite limite și în posteritate au generat o relativă uniformizare a analizei istorice a personalității sale, nu întotdeauna benefică pentru istoriografie. Măsura în care am reușit acest lucru o va da, ca aproape întotdeauna, cititorul care se va apleca asupra paginilor acestei cărți consacrate unuia dintre mareșalii armatei române.

CAPITOLUL 1

TENACITATE ȘI AMBIȚIE ÎN CARIERA MILITARĂ

Copilăria și primii pași în viața ostășească

Alexandru Averescu s-a născut la 9 martie 1859, în satul Babele, de lângă Ismail, în sudul Basarabiei, teritoriu care fusese retrocedat Moldovei, prin Tratatul de la Paris (1856), de marile puteri învingătoare în Războiul Crimeii (1853–1856), cu scopul îndeplinirii Imperiului Rus de la gurile Dunării. După unirea Basarabiei, în perioada interbelică, localitatea i-a purtat numele.

Informațiile despre părinți și primii ani de viață ai viitorului mareșal Averescu sunt puține și contradictorii. El însuși a păstrat, de-a lungul vieții, discreție în ce privește părinții săi și anii copilăriei, gest ce se poate explica prin originea sa modestă, care ar fi constituit un handicap în cariera militară și politică.

Părinții săi erau Constantin (Costache) și Casuca.¹ Despre tatăl său informațiile sunt contradictorii. Mihail C. Vlădescu, fost deputat în Partidul Poporului, scrie că „era din Bălți; după ce a învățat la Iași, a intrat în armata rusă, cu gradul de ofițer. Fiind găsit amestecat într-o mișcare politică a fost nevoit să părăsească armata rusă și să se reîntoarcă în Moldova, unde a obținut titlul de sluger. A fost institutor la Iași, apoi la Tg. Frumos. Pe timpul ocupației rusești a intrat în administrație”².

¹ *Uzurparea de la 4 iunie 1927 în lumina discursurilor și declarațiunilor d-lui general Averescu, președintele Partidului Poporului, și o scurtă privire asupra operei de guvernământ înfăptuită în 1926–27 de Partidul Poporului*, Institutul de Arte Grafice Îndreptarea, București, 1929 (cu o prefață de d-l Octavian Goga), p. IV

¹ Arhivele Militare Naționale Române (în continuare A.M.N.R.), fond Direcția Cadre și Învățământ (în continuare D.C.I.), dosar nr. 688 (Dosar Personal al Mareșalului Averescu Alexandru)

² Mihail C. Vlădescu, *Generalul Averescu, sămănătorul de ofensive*, Atelierele Adevărul S.A., București, 1923, p. 9

Profesorul Ion I. Solcanu, într-o cercetare temeinică dedicată ascendenței paterne a mareșalului Averescu, aduce argumente clarificatoare asupra traseului profesional al tatălui său.¹ Constantin Averescu nu a fost ofițer în armata rusă, pe care ar fi părăsit-o, și nu a lucrat în administrație. Profesia sa a fost cea de institutor, pe care a exercitat-o, cu destule peripeții, în diverse localități din Moldova și din sudul Basarabiei, atunci în componența statului român. Într-o primă perioadă, Constantin Averescu a fost profesor la școlile primare din Botoșani (1845), Târgușor-Podul Lung și Iași (1846–1849; 1850–1851). Apoi s-a aflat la Ismail, unde s-a născut Alexandru, iar din 1870, Constantin Averescu este profesor la școlile din localitățile Babele, în vecinătatea orașului Ismail (1870; 1874–1875); Doluchioi (1 septembrie 1870–22 mai 1871), Enichioi (ianuarie 1873–mai 1874) și Cairaclia (15 septembrie 1875–1878 ?).

După reanexarea sudului Basarabiei de către Rusia, prin Tratatul de pace de la Berlin (1/13 iulie 1878), ce încheia războiul ruso-româno-otoman din anii 1877–1878, nu cunoaștem traectoria urmată de Constantin Averescu. Profesorul Solcanu scrie că un învățător C. Averescu a funcționat între anii 1881–1883 la școala din comuna Holboca, comuna Ruseni, plasa Branîștea, județul Iași, fără a putea preciza dacă este tatăl viitorului general și mareșal sau este o potrivire de nume.

Mama sa se numea Casuca, născută Desilla, de profesie moașă; era o femeie energică, inteligentă și atașată de fiul ei. Alexandru Averescu a fost botezat la biserica Sf. Dumitru, la data de 23 aprilie 1859, nași fiind profesorul școlii județene românești, Alexandru Ioan Coșula, și Calipso Gh. Gancev. Botezul a fost săvârșit de preotul Arsenie Caisin. El a revenit la Ismail în octombrie 1895, deoarece a avut nevoie de extractul său de naștere, document care i-a fost eliberat la 24 octombrie, în limba rusă,

¹ Ion I. Solcanu, „Ascendența paternă a mareșalului Alexandru Averescu”, *Revista de Istorie Militară*, nr. 1-2/2020, pp. 86-96

de parohul bisericii Sf. Dumitru. Precizăm că sudul Basarabiei fusese reanexat de Rusia în anul 1878, după Congresul de pace de la Berlin, din același an.

Copilăria și-a petrecut-o la Ismail, dar a fost o perioadă tristă, din cauza neînțelegerilor dintre părinții săi, care, după unele informații, s-au separat. A rămas atașat de mama sa, care s-a străduit să-i ofere cât mai multe din bucuriile copilăriei. Alexandru Averescu a urmat școala primară la Ismail, se pare în limba rusă pe care o cunoștea foarte bine, după care a fost înscris la seminarul din aceeași localitate, pe care l-a frecventat doar un an, deoarece s-a mutat la București.¹

Venit în capitală, s-a înscris la Școala de Arte și Meserii, pe care a terminat-o în 1876. Întrucât avea unele înclinații spre științele exacte, Alexandru Averescu a intenționat să meargă la Liège, pentru a studia ingineria mecanică. În contextul redeschiderii „problemei orientale” (1875–1876) și al perspectivei unui nou război ruso-otoman, statul român a luat o serie de măsuri pentru întărirea armatei. Între altele, s-a recurs și la sporirea efectivelor aflate sub arme. În acest context, la 10 martie 1876 Alexandru Averescu s-a înrolat voluntar în escadronul de jandarmi călări din Ismail. Împreună cu alte două detașamente din Cahul și Ismail, a format a patra companie a Regimentului 5 Călărași, cu reședința la Galați. La 10 septembrie 1876 era avansat brigadier, iar la 16 martie 1877, sergent.²

Cum avea o constituție fizică fragilă, a fost plasat la partea sedentară. La insistențele mamei, Alexandru Averescu a fost trimis pe front, dar contribuția lui la campania armatei române din sudul Dunării a fost neînsemnată. La trecerea Dunării, în timpul unei alarme, Alexandru Averescu a fost singurul din subunitatea sa care n-a putut să încalce. A fost nevoie de ordinul comandantului de companie ca doi colegi să-l ajute la această

¹ Mihail C. Vlădescu, *op. cit.*, pp. 10-12

² A.M.N.R., fond D.C.I., dosar nr. 688, f. 3

operație.¹ De altfel, așa cum vom vedea, Alexandru Averescu a fost în toată cariera militară un slab călăreț.

Datorită fragilității fizice, a fost întrebuințat în serviciul frontului și la cancelarie. Era un militar activ, metodic, conștiincios, ceea ce i-a atras aprecierile șefilor, în primul rând ale comandantului său direct, căpitanul Negel, viitor colonel și adjutant regal. Ca urmare a participării la Războiul de Independență, a fost decorat cu Crucea Trecerii Dunării și Medalia Comemorativă de campanie rusă.² Alexandru Averescu a fost trecut la 4 septembrie 1878 în miliții și, ca unul care făcuse frontul, a fost scutit pentru tot restul vieții de obligații militare. Avea numai 18 ani și cariera sa ostășească părea să se încheie aici.

Anii de formare

La sugestia căpitanului Negel, s-a reangajat, la 11 septembrie 1878, în armată, ca subofițer. La 1 aprilie 1879 îl găsim încadrat la Escadronul 3 Călărași Constanța.³ În același an, după un stagiu fără prea mari satisfacții și realizări, lui Alexandru Averescu i s-a deschis o poartă de afirmare.

El a fost admis în Școala divizionară pentru subofițeri de la Mănăstirea Dealu. Potrivit reglementărilor epocii, absolvenții acestei instituții de învățământ militar, dacă aveau liceul (sau echivalentul lui) finalizat, erau avansați în corpul ofițerilor. Era, după terminologia de astăzi, o filieră oarecum indirectă de formare a cadrelor ofițerești. Paralel, funcționau și școlile militare de ofițeri, care pregăteau cadre active în diverse specialități – infanterie, cavalerie, artilerie și geniu. În armata română a existat o anumită rivalitate între cei care erau produsul școlilor de subofițeri și cei care urmaseră școlile militare de ofițeri. Cei din urmă îi tratau pe ceilalți cu o anumită superioritate, cu nimic motivată însă.

¹ Mihail C. Vlădescu, *op. cit.*, p. 13

² A.M.N.R., fond D.C.I., dosar nr. 688, f. 2

³ *Ibidem*, f. 3

În timpul celor doi ani la Școala divizionară de la Mănăstirea Dealu, Alexandru Averescu s-a concentrat asupra studiului, obținând rezultate deosebite. Între profesori, l-a remarcat pe Alexandru Vlahuță, care preda limba și literatura română. Informații despre această perioadă din viața viitorului mareșal sunt consemnate în jurnalul, încă inedit, al generalului Alexandru Socec (1859–1928). Cei doi au fost colegi la Mănăstirea Dealu, însă în ani diferiți. Pentru elevul din anul întâi care era Alexandru Socec, elevul din anul al doilea Alexandru Averescu reprezenta un model. „Sergentul Major al școalei, nota Socec în jurnalul său, întâiul din anul II, era elevul Averescu Alexandru, un băiat f.[oarte] amabil, tăcut, cu bune maniere (...) El nu scotea un cuvânt urât – continua memorialistul – și totuși avea o mare autoritate.”¹

La 15 iulie 1881, Alexandru Averescu a absolvit ca șef de promoție Școala divizionară de la Mănăstirea Dealu și a primit tresele de sublocotenent. A fost repartizat la Regimentul 1 Roșiori, dislocat la Constanța. După un an, unitatea a fost transferată la București, iar sublocotenentul Alexandru Averescu a fost mutat la Regimentul 6 Călărași, ce își avea garnizoana la Focșani. Aprecierile comandanților sunt pozitive. În notarea de serviciu, datată noiembrie 1882, se preciza că principiile activității sale erau bune, ținuta îngrijită, la instrucția militară practică și teoretică se prezenta foarte bine, cunoștea limbile italiană și franceză. Concluzia era următoarea: „Conduita militară și privată f[oarte] bine; arată multă voință de a-și completa studiile militare, promite a face un bun officier de cavalerie”².

Comandantul Regimentului 6 Călărași, colonelul Dumitrescu, menținea notele și aprecierile și pentru anul 1883, apreciind la 18 septembrie același an că în urma unui concurs s-a clasat

¹ S.A.N.I.C., fond Alexandru Socec, dosar nr. 4 f. 266. A se vedea și Petre Otu, „Alexandru Averescu, văzut de Alexandru Socec”, în *Mareșalii României*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1999, p. 40.

² A.M.N.R., fond D.C.I., dosar nr. 688, f. 23

pentru a urma cursurile Școlii Superioare de Război din Torino, unde se afla deja.¹ A rămas în această unitate și în 1884, locotenent-colonelul Tăutu precizând la 18 septembrie că menține notele acordate anterior.²

Întrucât România nu avea în acel moment o instituție de învățământ superior, pregătirea ofițerilor pentru posturile înalte se realiza prin școlarizarea lor în străinătate, destinațiile cele mai frecvente fiind Germania, Austro-Ungaria, Italia și Franța.

Concursul pentru trimiterea la Torino a reprezentat prima ocazie ca în armata română să se vorbească despre „cazul Averescu”. A fost pentru obscurul sublocotenent de cavalerie prima zvâcnire din anonim. La concurs s-au înscris 12 concurenți pentru două locuri. Singurul care provenea din Școala divizionară era sublocotenentul Alexandru Averescu, toți ceilalți fiind absolvenți ai Școlii militare de ofițeri. Ambițios, ambiția fiind una dintre cele mai importante calități ale lui, s-a pregătit temeinic, astfel că s-a clasat întâiul dintre toți participanții. Rezultatul concursului l-a nemulțumit pe președintele comisiei de examinare, colonelul Maican, care era în același timp și directorul Școlii militare de ofițeri. Acesta a considerat jignitor rezultatul, deoarece îi pune într-o situație neplăcută pe absolvenții instituției pe care o comanda. Prin urmare, colonelul Maican a avansat ideea netrimiterii la Torino a sublocotenentului Alexandru Averescu. Căpitanii Grigore Crăiniceanu și Vasiliu I. Năsturel (ambii viitori generali) s-au opus și nu au semnat procesul-verbal decât atunci când Alexandru Averescu și-a ocupat locul cuvenit, respectiv în fruntea listei de candidați.

Timp de trei ani (1884–1886) a urmat cursurile Școlii Superioare de Război de la Torino. Unii dintre biografii săi (Mihail Vlădescu, Mircea Ștefan Cioroiu) au scris că rezultatele deosebit de bune obținute de sublocotenentul Alexandru Averescu l-au

¹ A.M.N.R., fond D.C.I., dosar nr. 688, f. 23 verso

² *Ibidem*

determinat pe colonelul Sergiu Băicoianu, secretar general al Ministerului de Război, să dispună publicarea notelor acestuia în *Monitorul Oastei* și punerea lui în capul listei de înaintare la alegere. Cercetările au arătat că lucrurile au stat cu totul altfel. La 12 ianuarie 1884, ministrul de război I.C. Brătianu (care era în același timp și prim-ministru) a emis o decizie ministerială relativ la această, până atunci, controversată problemă. Documentul preciza că departamentul de resort făcea numeroase cheltuieli pentru școlarizarea tinerilor ofițeri în străinătate, iar aceștia solicitau, la terminarea studiilor, înaintarea la alegere și brevetarea lor ca ofițeri de stat major, chiar dacă rezultatele la învățătură nu le dădeau aceste drepturi. În consecință, se dispunea inserarea în *Monitorul Oastei*, publicația oficială a Ministerului de Război, a notelor obținute de ofițerii care urmau studii în străinătate. Ele erau trecute și în memoriile personale. De asemenea, tot în *Monitorul Oastei* se precizau și motivele pentru acei ofițeri care se întorceau mai repede din străinătate și nu finalizau studiile.¹

Publicarea notelor obținute de Alexandru Averescu la Torino nu era, prin urmare, o măsură excepțională, ci se înscria în reglementările acelei perioade. Și înainte de plecarea lui la Torino, și după aceea, Ministerul de Război a publicat cu regularitate rezultatele la învățătură ale celor trimiși la studii peste hotare.²

În anul 1886, Alexandru Averescu a finalizat, cu rezultate foarte bune, studiile militare la Torino și s-a întors în țară. Tabloul cu notele obținute de locotenentul Averescu la terminarea cursurilor Școlii de Război din Torino arăta astfel³:

¹ *Monitorul Oastei*, nr. 2, 20 ianuarie 1884, p. 51

² *Ibidem*, nr. 11, 27 martie 1884 (notele ofițerului-elev Alexandru Iarca); nr. 31, din 16 iunie 1884 (notele locotenenților Alexandru Hartel și Ioan Cantea); nr. 29, 18 iunie 1888 (chemarea în țară a tânărului Nicolae Păun, care nu reușise să promoveze examenele la școala navală din Livorno, Italia) etc.

³ *Idem*, nr. 37, 25 octombrie 1886, p. 586

Materie urmată	Medie de capacitate a anului I, 1884-1885	Medie de capacitate a anului al 2-lea	Medie de capacitate a anului al 3-lea
Arta militară: - organică - tactică	15,50 16,34	16,84	-
Istoria militară	-	15,34	17
Geografia militară	-	18	-
Fortificația	15,84	16,34	-
Artileria	16,84	-	-
Topografia	17,84	-	-
Economia politică și statistică	13,07	-	-
Legislația	-	15	-
Istoria generală	-	-	18
Literatura italiană	14	-	13,87
Literatura franceză	-	-	13,38
Matematici obligatorii	-	-	15,83
Total	109,70	81,52	94,38
Media anuală de capacitate	15,67	16,30	15,72
Media generală	15,67	16,30	16,43
Media anului precedent	-	15,67	15,99
Total	-	31,97	32,42
Media finală	15,67	15,99	16,21

Prin Înaltul Decret nr. 2932 din 26 noiembrie 1886, ca urmare a propunerii ministrului de război, locotenentul Alexandru Averescu (fusesse avansat la 8 aprilie 1886), din Marele Stat Major, împreună cu alți doi ofițeri, căpitanii Ioan Presan (tot din Marele Stat Major) și Ioan Mironescu (Regimentul 1 Geniu), era brevetat ofițer de stat major.¹ În 1887 a revenit la Torino, unde s-a căsătorit cu Clotilda Caligaris, pe care o cunoscuse în timpul studiilor. Născută la Torino, într-o familie înstărită, tatăl său fiind grec, ea a absolvit conservatorul din acel oraș, deținând diploma de canto și pian. Clotilda l-a urmat în România și a fost, timp de câteva decenii, o prezență discretă în viața, nu lipsită de aventuri sentimentale, a lui Alexandru Averescu. Cuplul nu a avut copii, dar a înfiat doi (o fată și un băiat), a căror mamă murise de tânără.

După revenirea în țară, Alexandru Averescu a efectuat un stagiul în altă armă, respectiv la Regimentul 2 Artilerie (1886-1887), pentru ca în anii 1888-1891 și 1891-1893 să lucreze la Marele Stat Major al armatei, în cadrul Secției 3 operații. În perioada 1891-1892 a efectuat un stagiul la trupe, fiind comandantul Escadronului 1 din Regimentul 3 Călărași. Între timp, a fost avansat căpitan, la 30 august 1889. În 1892 a fost profesor la Școala de Ofițeri de Cavalerie și comandantul escadronului de elevi.

În aceste funcții, aprecierile superiorilor săi au fost laudative. În noiembrie 1890, generalul Ștefan Fălcoianu, șeful Marelui Stat Major, îl aprecia ca un bun ofițer de stat major „muncitor, perseverent și cu multă reflexiune. Îi pot încredința orice serviciu căci se achită foarte conștiincios”². Anul următor, același general menținea aprecierile adăugând că este negreșit un ofițer de viitor.³ Și generalul Grigore Cantilli, inspectorul cavaleriei, nota că Averescu era un foarte bun ofițer din toate punctele de vedere.⁴

¹ *Monitorul Oastei*, nr. 43, 16 decembrie 1886, p. 706

² A.M.N.R., fond D.C.I., dosar nr. 688, f. 25

³ *Ibidem*

⁴ *Ibidem*